

Natuur in de IJsseldelta

Buidelmezen in de IJsseldelta

door Henk Dorgelo

Je zou denken dat het nu - vanwege die buidel - over een vogel uit Australië gaat. Maar nee, tijdens mijn verblijf in dat land ben ik geen vogel met een buidel tegengekomen. De buidelmees heet zo vanwege het buidelvormige nest dat hij maakt, dat lijkt op een geldbuidel van vroeger. Jaren geleden kwam een onderwijzer van een school in Kampen met zo'n nest bij me; dat was een niet afgemaakt nest, want er zat nog geen toegangsbuis aan. Maar wat een kunstig geval was dat al.

IJsseldelta

Jan Nap vermeldde in een artikel over de buidelmees in het boekje *Vogels in Overijssel*, dat hij in 1983 voor het eerst op de ringbaan van Zwarte Meer-West een buidelmees had gevangen en dat die vogel daarna niet meer als broed- en trekvogel is weggeweest uit de IJsseldelta. Het succes van de broedgevallen is sterk afhankelijk van de weersomstandigheden; het nest van de buidelmees is kwetsbaar voor wind en regen. In een overzicht van bekende broedgevallen/territoria in deze omgeving kwam Nap voor de periode 2001-2006 tot respectievelijk de volgende aantallen: 53, 48, 49, 41, 56 en 40. Hij schatte het aantal jaarlijkse broedparen op een minimumaantal van 40 tot 60 en concludeerde dat de buidelmees zich een vaste plaats lijkt te hebben verworven in de IJsseldelta. Ook in 2010 werden in dit gebied veertig broedparen geteld. De nieuwe natuurontwikkelingsgebieden in het Ketelmeer en het Vossemeer met opslag van wilgen zijn belangrijk voor de populatie van deze relatieve nieuwkomer.

In het ringverslag 2014 van ringstation De Glinte in het natuurgebied Kamperhoek in de Flevopolder wordt melding gemaakt van de vangst van twee jonge buidelmezen, hetgeen een aanwinst is voor de vangstlijst in dit gebied. Men hoopt dan ook dat de buidelmees hier in de toekomst tot broeden komt.

Op de waarnemingsite van de natuurvereniging IJsseldelta (<http://ijsseldelta.waarneming.nl/>) wordt de buidelmees ook regelmatig vermeld. Op het moment van schrijven van dit artikel is de laatste waarneming zelfs van

14 januari 2015, een winterwaarneming dus van deze soort, die toch liever naar warmere oorden in zuidelijk Frankrijk vertrekt.

Kenmerken

De Latijnse naam die Linnaeus aan de buidelmees heeft gegeven luidt: *Remiz pendulinus*. Vroeger werd hij gerekend tot de familie van de mezen; de naam luidde toen nog *Parus pendulinus*. Waar *Remiz* vandaan komt is onduidelijk; het zou kunnen betekenen: ambachtelijke mees. *Pendulinus* verwijst naar het ophangen van het nest aan een tak.

De Engelse naam is Penduline Tit; de Duitse naam, waarvan de Nederlandse naam zeer waarschijnlijk is afgeleid, luidt: Beutelmeise. In het Frans is de naam: Mésange remiz. De, vrolijk klinkende, Italiaanse naam verwijst ook naar het hangende nest: Pendolino.

De buidelmees is een kleine vogel van ongeveer 11 centimeter lang. Hij heeft een smal zwart voorhoofd dat beide zwarte oog- en oorstrepen verbindt; een masker dus. De kop, de keel en de nek zijn grijsachtig wit. De rug en de stuit zijn bruin tot okergeel. De onderzijde van het lichaam is roomkleurig. Het vrouwtje is lichter gekleurd dan het mannetje, ook heeft zij een kleiner masker, dat niet tot het voorhoofd reikt. De jongen zijn licht beige gekleurd en zij missen nog het zwarte maskertje.

Buidelmezen maken een karakteristiek, zeer kenmerkend geluid: een lang-gerekt tsih of tsiuh, soms tsié-tié-tié. De zang bestaat uit een reeks zachte, heldere tonen, waarin ook de roep doorklinkt. Ze voelen zich het beste thuis in moerassen met uitgestrekte rietvelden, waar hier en daar wat wilgen of berken staan. Maar je kunt ze ook tegenkomen in rietranden van stilstaand of stromend water. Hun voedsel bestaat in het voorjaar en in de broedperiode uit insecten en andere gelede dieren. In de winter eten ze ook zaden, die in de oevervegetatie ruim voorhanden zijn.

Broeden

Zeer waarschijnlijk kiest het mannetje de broedplaats uit, want hij bouwt grotendeels het bijzondere nest van pluisachtige plantendelen, onder meer van lisdodde- en wilgenpluis. Dat hangt hij het liefst aan een boven het water hangend uiteinde van een tak. De buidel van ongeveer 12 tot 20 centimeter lang en ongeveer 10 centimeter breed, is pas af als er een lange toegangsbuis van ongeveer 7 centimeter aan zit. Zo kan er bijvoorbeeld geen koekoek bij het nest komen. Hij wacht met het maken van die toegangsbuis tot er een vrouwtje interesse toont. Komt die niet, dan laat hij het nest vaak

in de steek. Maar als er wel een vrouwtje komt opdagen, dan legt ze er vijf tot acht eieren in, die na twaalf tot vijftien dagen uitkomen. Als alles goed gaat, vliegen de jongen na drie weken uit.

Buidelmezen hebben een heel ongewoon en ingewikkeld broedsysteem. Als het mannetje een vrouwtje heeft weten te lokken en zij haar eieren heeft gelegd, scheiden hun wegen. Eén van beide neemt de broedzorg op zich. Soms wordt wel 40 procent van de legsels of van de jongen door de ouders verlaten als gevolg van onenigheid tussen hen. Het vrouwtje tolereert bijvoorbeeld niet dat een mannetje de jongen voert. De vertrekkende ouder zoekt een nieuwe partner, waarna alles weer van voren af aan begint. Zowel mannetje als vrouwtje kunnen wel vijf tot zeven partners per seizoen hebben. In een artikel van de Rijksuniversiteit Groningen over het vreemde voortplantingsgedrag van deze vogel wordt de buidelmees 'een polygame vogel met bindingsangst' genoemd.

Voorkomen

De buidelmees kent vier ondersoorten, waarvan de ook in ons land voorkomende *Remiz pendulinus pendulinus* een verspreidingsgebied heeft van Europa tot het Oeralgebergte, de Kaukasus en westelijk Turkije. De andere drie ondersoorten komen nog oostelijker (Iran tot Japan) en noordelijker (Siberië) voor.

In ons land is de buidelmees een zomervogel en zeer schaarse broedvogel, die in (zeer) klein aantal doortrekt. Hij staat (nog) niet op de Rode Lijst van bedreigde vogelsoorten in Nederland en komt ook niet voor op de internationale rode lijst van bedreigde soorten van de IUCN.

In 1962 werd het eerste nest van de buidelmees in ons land gevonden in de Biesbosch. Al vrij snel daarna werd het broeden vastgesteld in Friesland, Noordwest Overijssel, Flevoland en het rivierengebied. In de jaren 1991-1993 bereikte het broeden een hoogtepunt met ongeveer 225 paren, daarna daalde het aantal broedparen flink. Nu is de buidelmees weer een zeldzame broedvogel met minder dan honderd broedparen. Het lijkt erop dat de populatie zich nu in de gevarenzone bevindt (Vogelbalans 2014).

Literatuur

Blok, H. en H. ter Stege, *De Nederlandse vogelnamen en hun betekenis* (Waalre 1992).

Bijlsma, R.G., Fred Hustings, Kees (C.J.) Camphuysen (red.), *Algemene en schaarse vogels van Nederland* (Haarlem/Utrecht 2001).

- Del Hoyo, J., A. Elliott en J. Sargatal (red.), *Handbook of the Birds of the World. III: Hoatzin to Auks* (Barcelona 1996).
- Jonsson, L., *Vogels van Europa, Noord-Afrika en het Midden-Oosten*. 8ste druk (Baarn 2003).
- Nap, J., 'De betekenis van de IJsseldelta voor de Buidelmees', in: *Vogels in Overijssel*, 5 (2006).
http://www.rug.nl/news/2011/12/189_buidelmees.
- Sluiters, J.E., *Prisma Vogelboek*. 7de geheel herz. dr. (Utrecht 1975).
- SOVON Vogelonderzoek Nederland, *Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000* (Leiden; Utrecht 2002).
- SOVON Vogelonderzoek Nederland, *Broedvogels in Nederland in 2003*.
- SOVON Vogelonderzoek Nederland, *Broedvogels in Nederland in 2005*.
- SOVON Vogelonderzoek Nederland, *Vogelbalans* (2014).
- Voous, K.H., *Atlas van de Europese Vogels* (Amsterdam 1960).